

KARTOGRAFI – MED FOKUS PÅ DET NORDLIGA

*Gränser, gränslöshet och försvinnande öar i
UiT:s kartsamling – en visuell kavalkad*

Henning Hansen, fil.dr.
Førstebibliotekar

Universitetsbiblioteket i Tromsø
[@bookhistories](https://www.bookhistories.no)

KARTOGRAFI – MED FOKUS PÅ DET NORDLIGA

I: Från Nordkapp till Tromsø – UiT:s nya kartsamling

II: Gränser och gränslöshet: bruk av samlingen

III: Fallstudie: Försvinnande öar

December 2019: resa till Honningsvåg (Gjesvær)

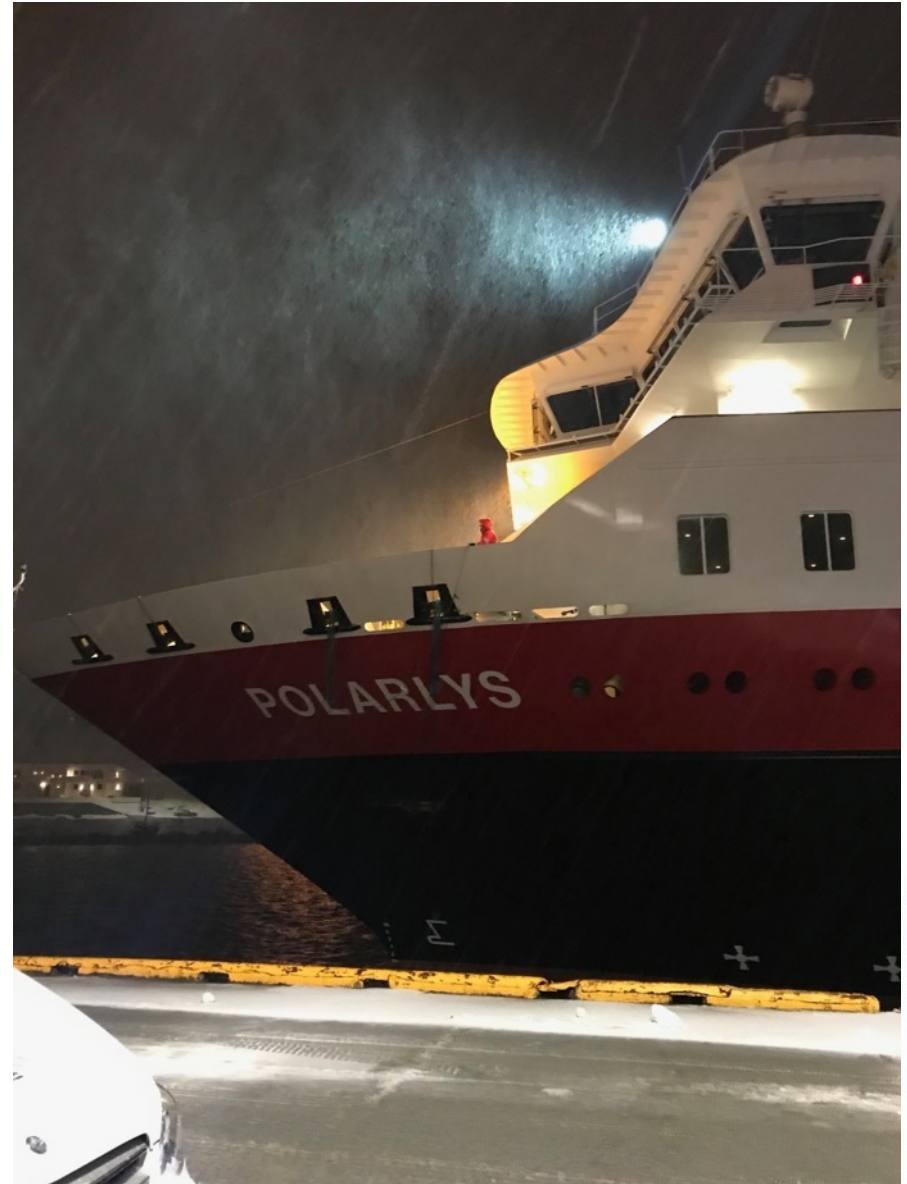

Januari 2020

- Beslut om inköp
- Hämtning av kartsamling i Gjesvær

Nedpackning och storm

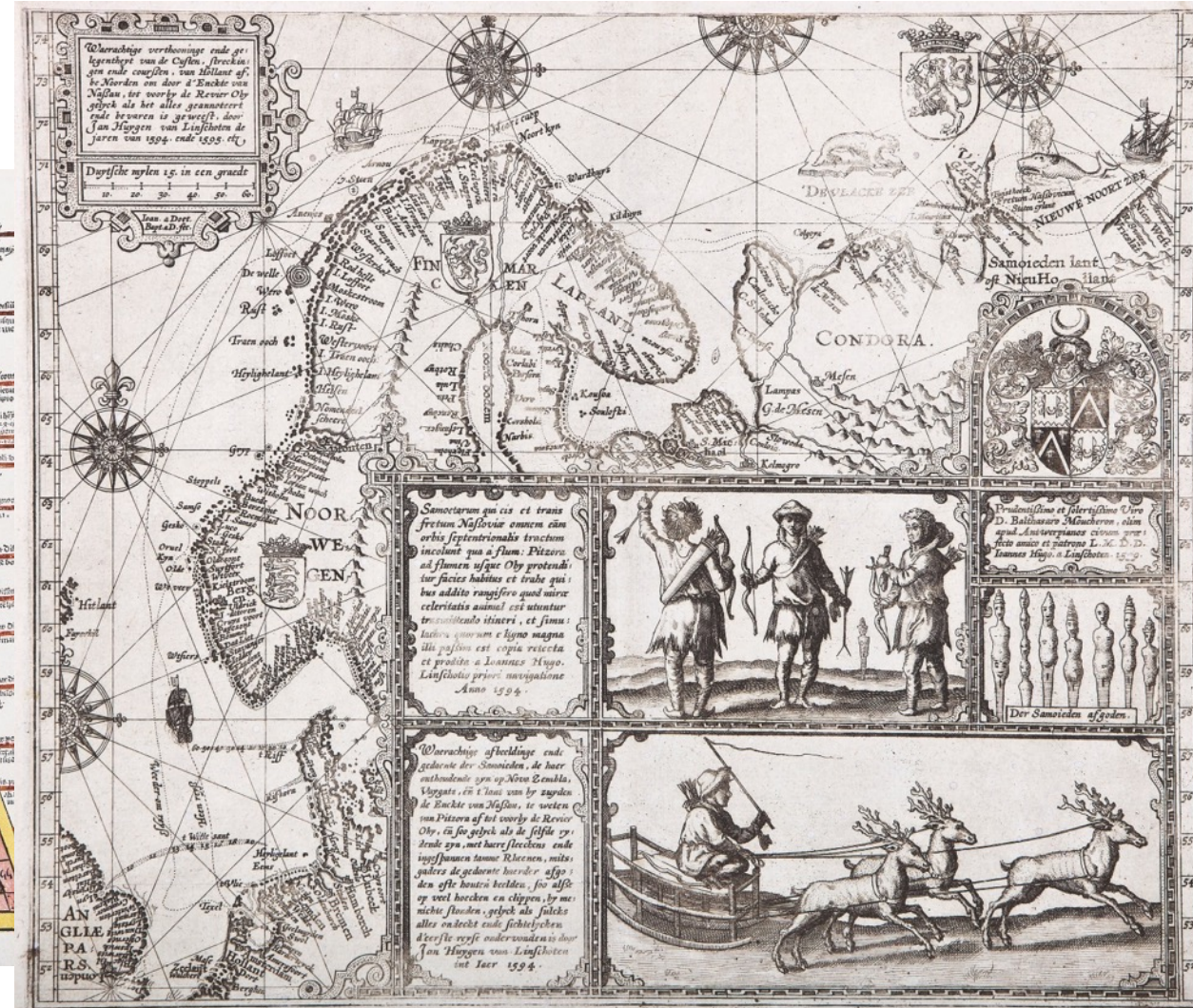
Gjesværsamlingens innehåll och proveniens

- Kartografiskt material: 148 nordområdeskartor från perioden 1482–1601
- Olaus Magnus-boksamling bestående av 22 utgåvor av *Historia de gentibus septentrionalibus* (från perioden 1555–1669) samt den italienska originalutgåvan av *Opera breve* (1539)

Provens:

- Kartsamlingen: europeisk samlare, hopbragt under 50 år
- Olaus Magnus-samling, företrädesvis ur svenska och norska privatbibliotek

Från Germanus (1482) till van Linschoten (1601) – från abstraktion till igenkännlighet

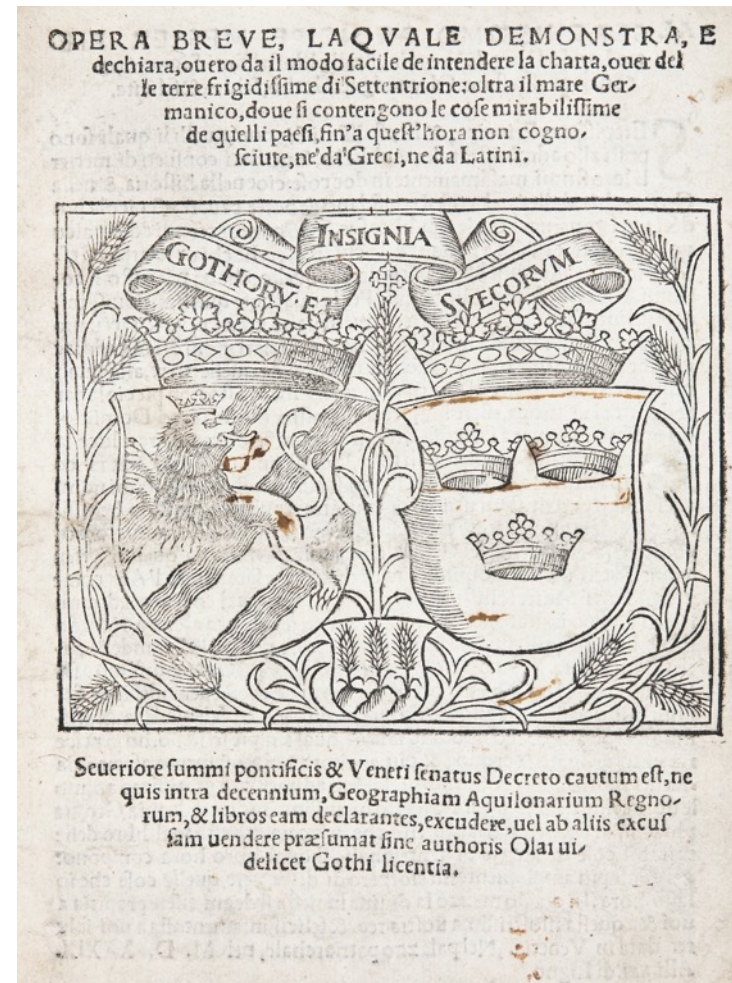

Historia de gentibus septentrionalibus (1555–1669)

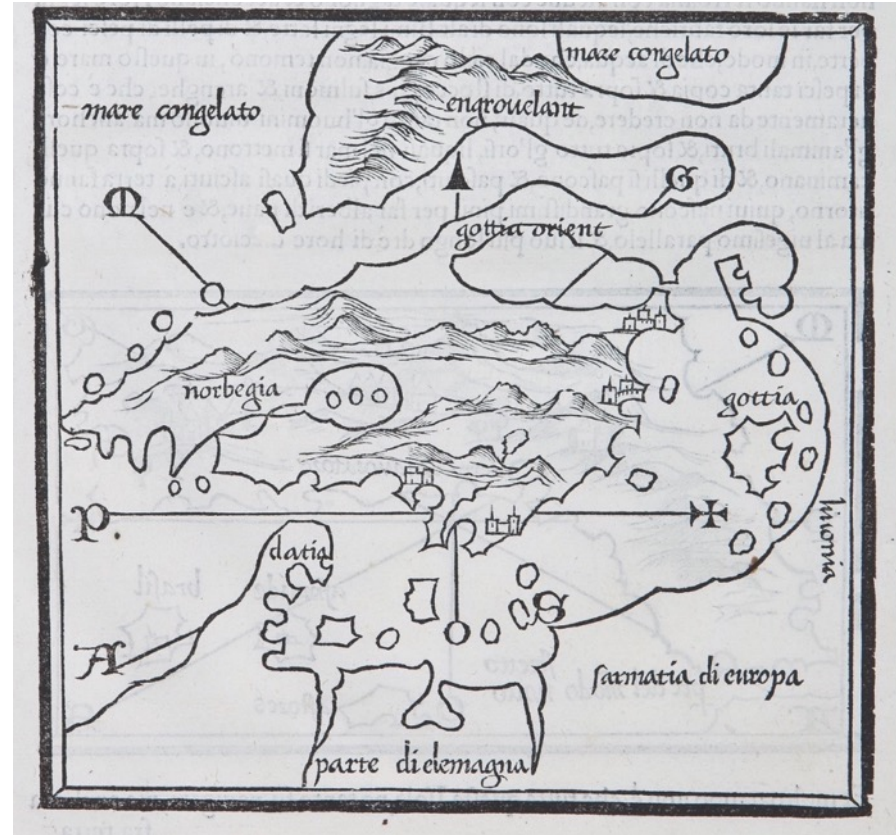

Opera breve (1539)

Förhoppning/målsättning

- Samlingen i offentlig ägo
- Tromsø: strategisk placering
- Föremål för forskning
- Tillgänglig för allmänheten
- Digitalisering: ubdigital.uit.no
- Utställning (Polarmuseet)
- Reseskildringar + kartor

Benedetto Bordone 1528

KARTOGRAFI – MED FOKUS PÅ DET NORDLIGA

I: Från Nordkapp till Tromsø – UiT:s nya kartsamling

II: Gränser och gränslöshet: bruk av samlingen

III: Case study: Försvinnande öar

kartografisk förmedling: begränsningar och gränslöshet

- Kartan och relaterbarheten
- Kartan och den skenbara objektiviteten
- Kartan som artefakt

“Map history – ... the writing of history with maps rather than with words.”

Delano-Smith & Kain

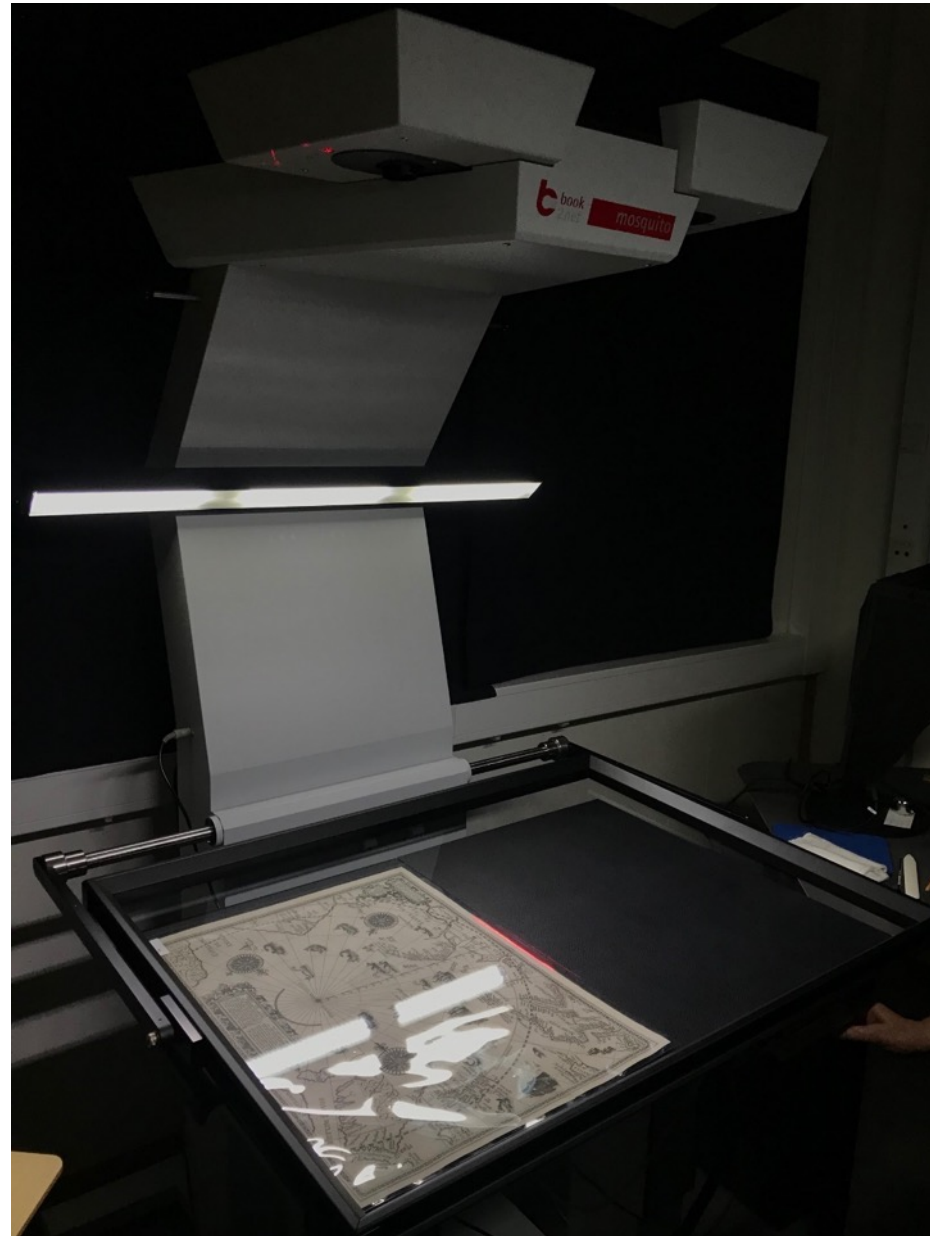
”[A] more holistic interpretation of early maps could be achieved by a systematic approach to three key aspects: the map as artifact, as image, and as vehicle of communication ...”

D. Woodward

“Maps have the power to construct reality”

Alessandro Scafi

Digitaliseringens möjligheter och begränsningar

Kartan som materiellt objekt 1: formatet

Giovanni Magini 1596

Abraham Ortelius 1598

Kartan som materiellt objekt 1: formatet

(52,0 x 41,7 cm)

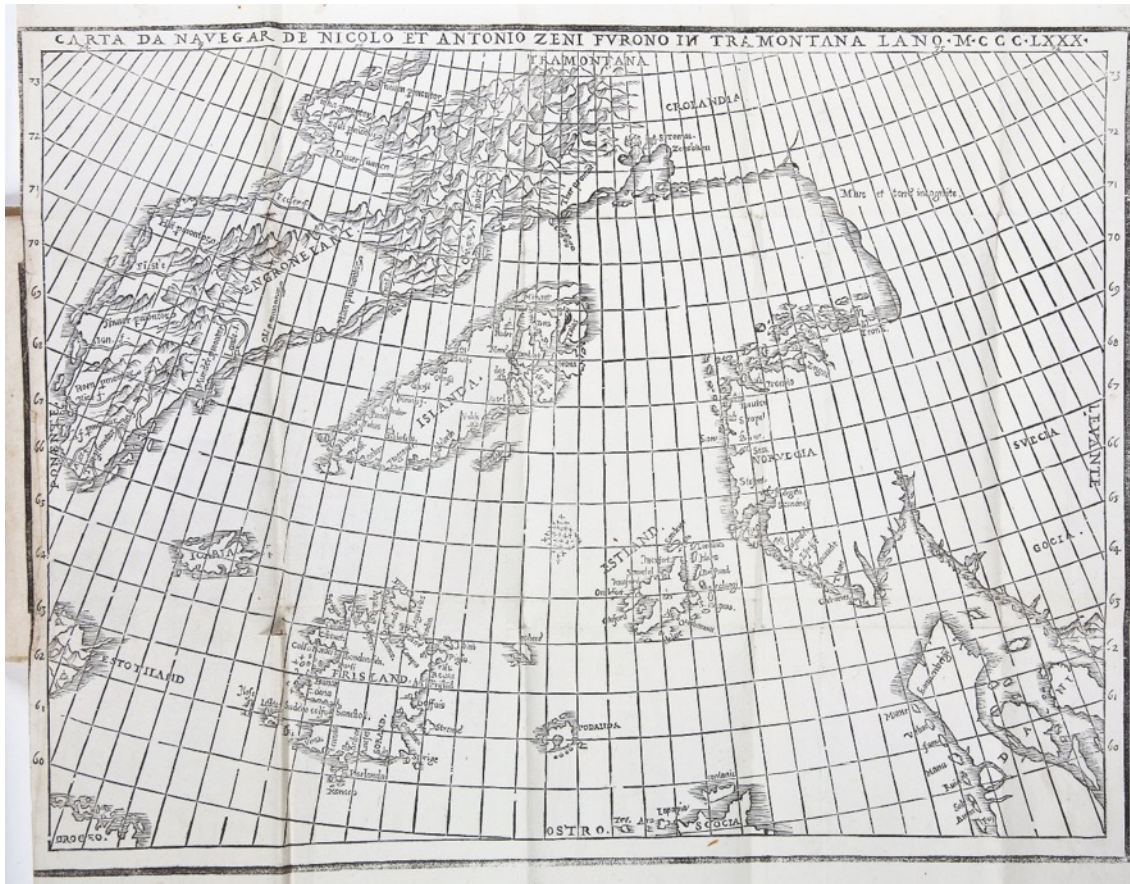
(17,6 x 12,5 cm)

Giovanni Magini 1596

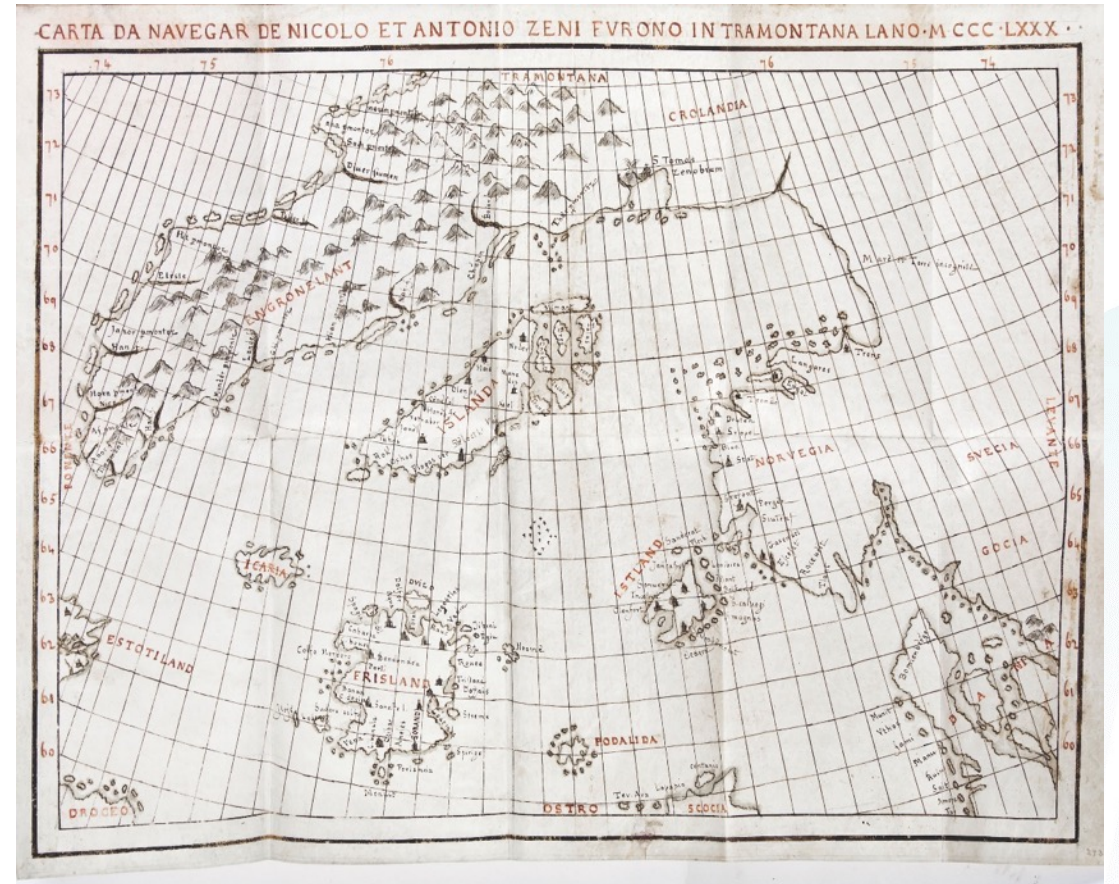

Abraham Ortelius 1598

Kartan som materiellt objekt 2: materialet

Zeno 1558

(Zeno 1558)

Kartan som materiellt objekt 3: exemplaret

Mercator 1595

Mercator 1613

"Only when the focus remains on the individuality of each map is it possible to recognize order in [the] diversity."

- Delano-Smith/Kain

Gerard de Jode 1593

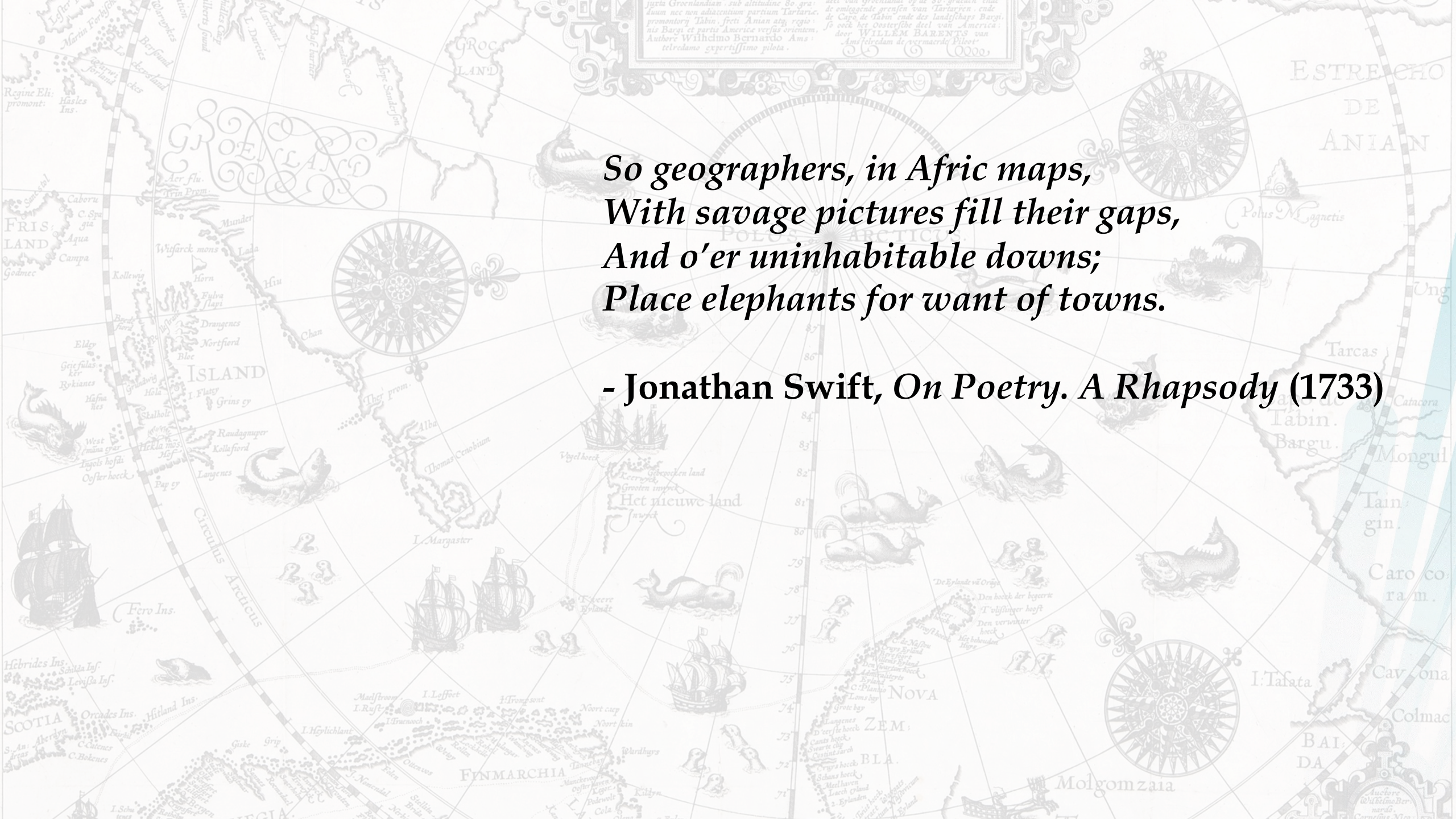
KARTOGRAFI – MED FOKUS PÅ DET NORDLIGA

I: Från Nordkapp till Tromsø – UiT:s nya kartsamling

II: Gränser och gränslöshet: bruk av samlingen

III: Case study: Försvinnande öar

*So geographers, in Afric maps,
With savage pictures fill their gaps,
And o'er uninhabitable downs;
Place elephants for want of towns.*

- Jonathan Swift, *On Poetry. A Rhapsody* (1733)

Insulära uppenbarelser och försvinnanden

Nordpolen, Frisland, Grönland, Brasil, St Brandain, Estotiland, Demar, Rupes Nigra, Thule m.fl.

Brooke-Hitching: *The phantom atlas: the greatest myths, lies and blunders on maps* (2016)

Stommel: *Lost islands: the story of islands that have vanished from nautical charts* (2017)

Johnson: *Phantom Islands of the Atlantic* (1996)

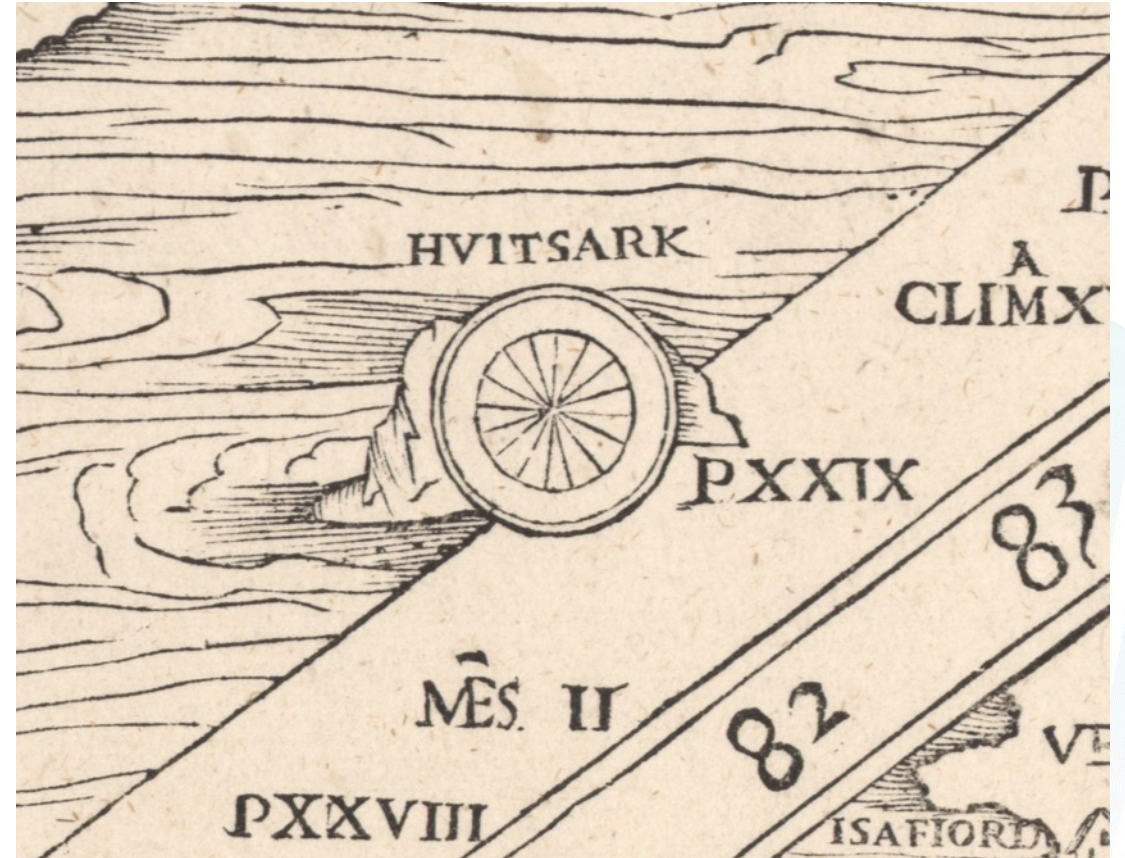

(Zeno 1558)

Hvitsarch mons

- Hvetsargh; VVitzarc;
Wydthszerck; Witsarc;
Huitsark; Hvitserk; Hvitsark;
Hvidserk; Hvitsarck; Hvitsarch;
Hvidsærk
- Etymologi: *hvit* [färg] + *serkr* [skjorta]
- Andemening = Snöklätt (fjäll)

Olaus Magnus 1539

S

C

R

M

Jacob Ziegler 1532

- Erik Walkendorf (d. 1522)
  - Ivar Bårdsson (1300-talet)

Quæ narratio nonnihil causæ dedit mihi ut Gronlandiam ultra Hvitsarch promontorium extenderem ad continentem Laponiæ, supra Wardhus castrum.

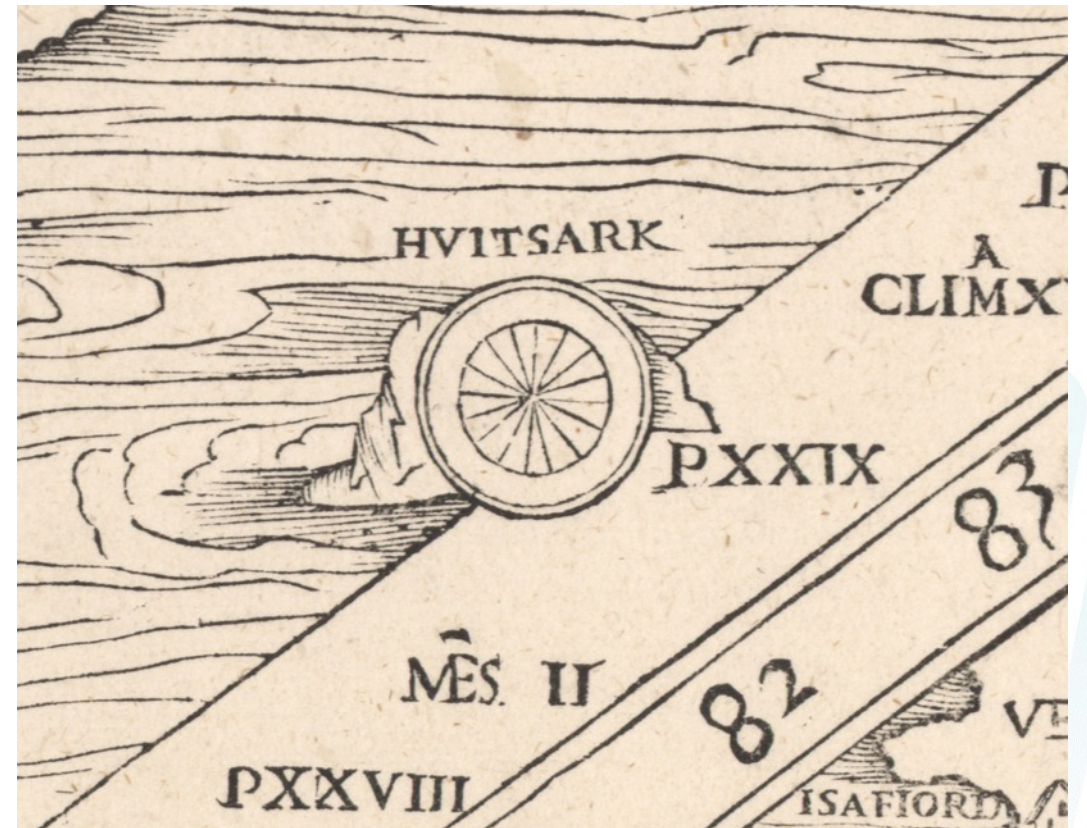
“Denne Fortælling gav mig Anledning til at undersøge Grönland, paa den anden Side af Forbjerget Hvitsarch lige til Laplandets Fastland, forbi Vardehuus Slot.”

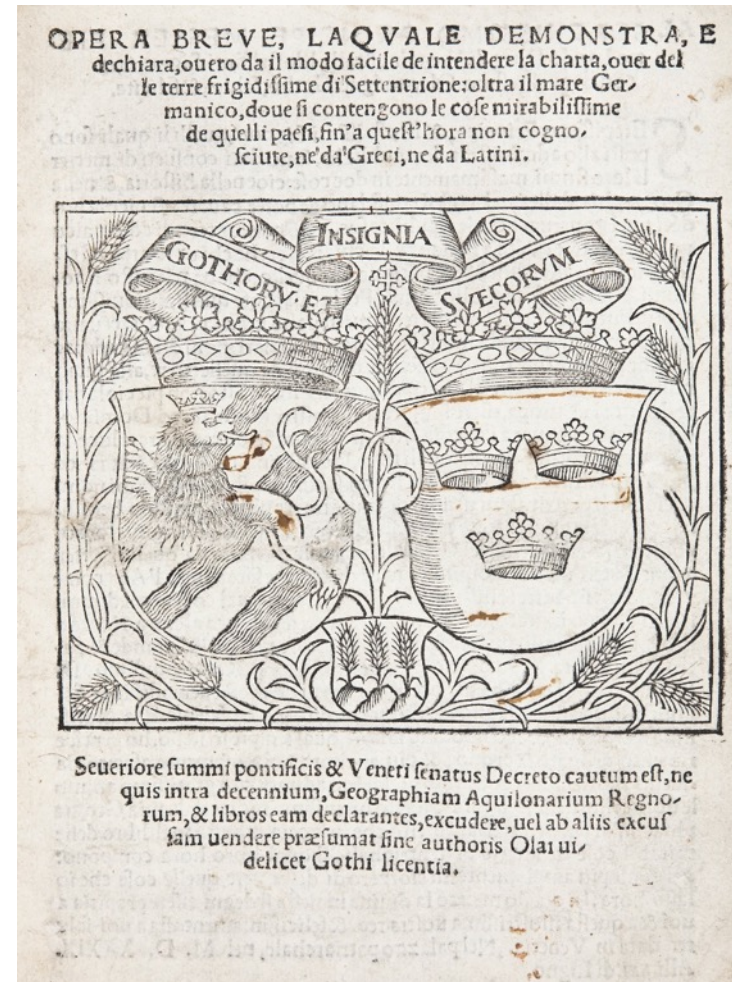
Ziegler 1532

- Olaus Magnus 1539,
Carta Marina
[Uppsala Universitetsbibliotek]
- Navigationsmärke

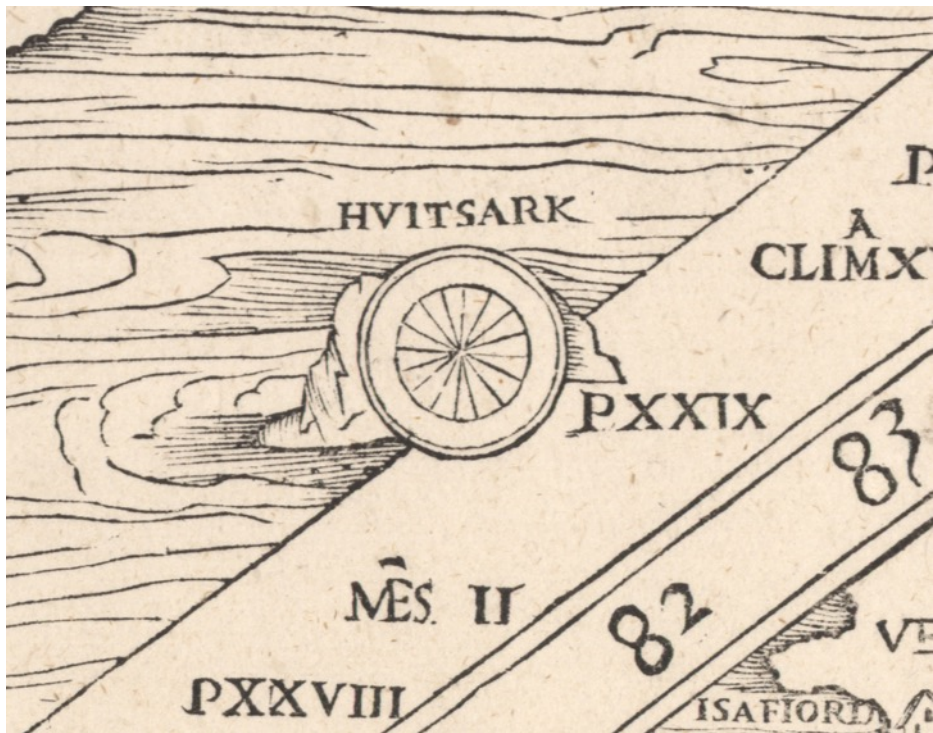
Olaus Magnus: *Opera breve* (1539)

*Huitsarch o uogli piu tosto dire,
monte bianco, contiene uno
horologio ...*

- Nordsjöns Mont Blanc
- Klocka/kompass inlagd med bly
- Pirater

Carta Marina 1539

Historia de gentibus septentrionalibus 1555

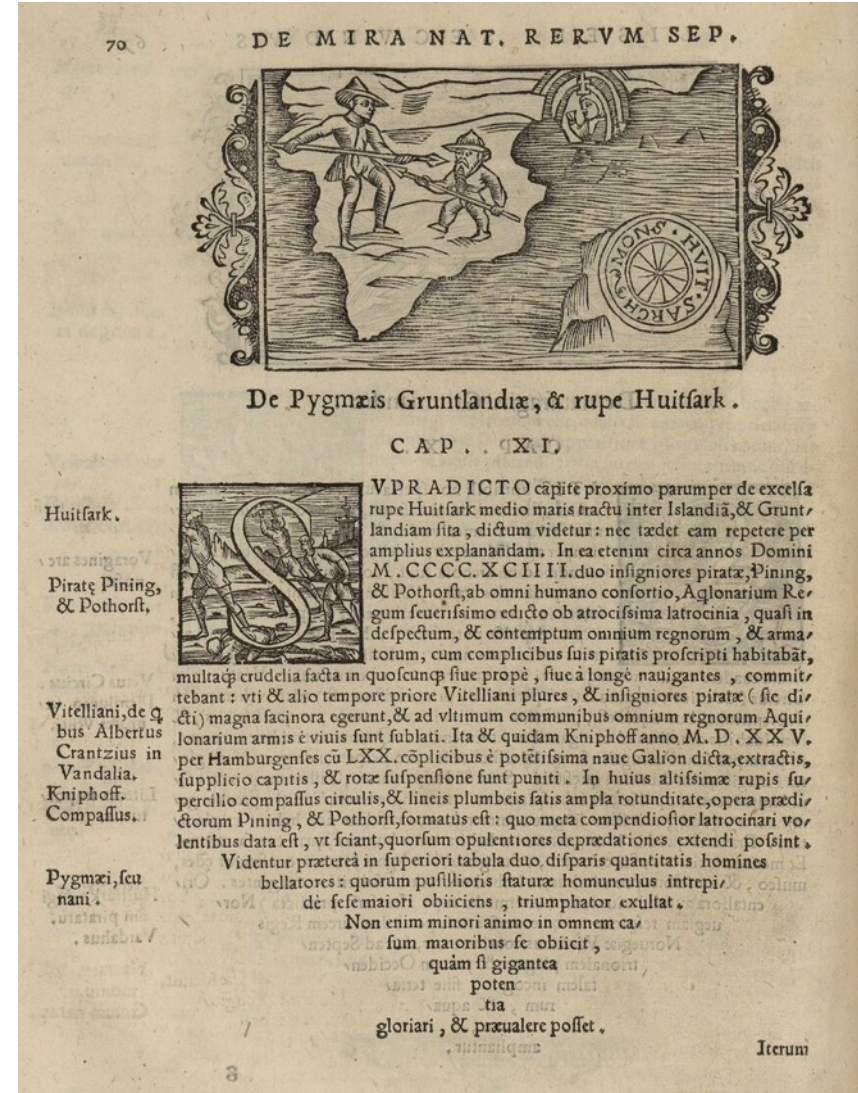

OM, *Historia de gentibus* (1555):

Ostendendum erit iter a portu Vestrabord Islandiæ ad marinam excelsamque rupem Huitsark dictam, quæ mediam navigationem continet ad Gruntlandiam, in qua genus piratarum reperitur.

"Vi ville nu vise Veien fra Havnen Vestrabord paa Island til den høie Klippe Hvitsark, der ligger i Havet, midt paa Seiladsen til Gruntland (Grönland). Paa denne Klippe findes en Art Sörövere."

- Fridtjof Nansens teori

Historia de gentibus septentrionalibus 1555

AMERICA
SIVE
NOVI
ORBIS
POLUS

SEPTENTRIO

MARE CON-
GELATVM

OCEANVS HYPER-
BOREVS.

OCEANVS DEVCALIDONIVS.

OCCIDENS

OCEANVS OC-
CIDENTI-
S.

ORIENS.

SEP-
TEN-
TRI-
ONA-
LIVM RE-
GIONVM
DESCRIP.

MERIDIES.

Scala mill. Germanicar.

Demar

y Verde.

- Abraham Ortelius (1598)
- “Witsarc mons”

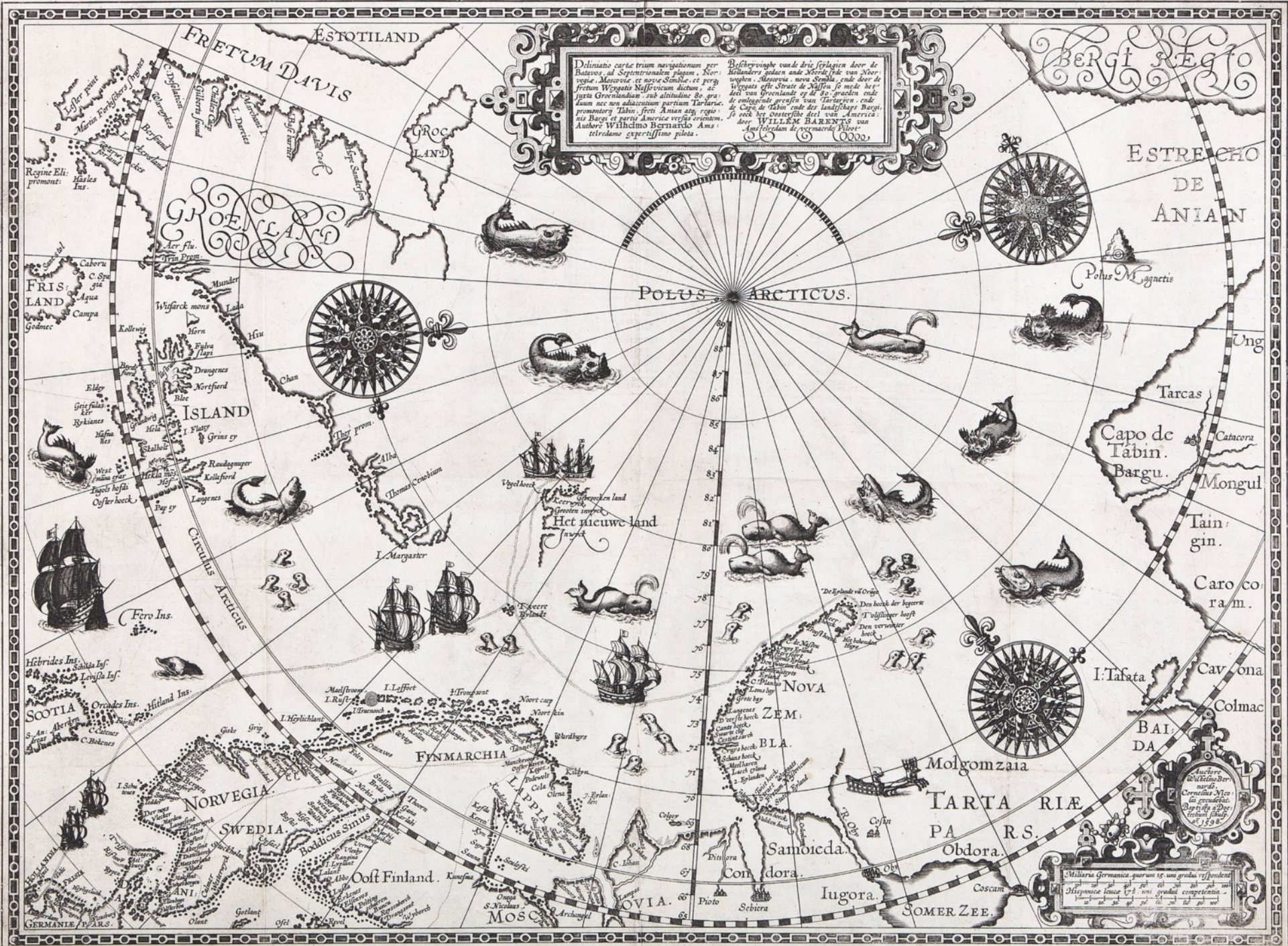

Schweden ist reich an Bergmetz / Fischen / Vieh / Wildpret / und Getreid / das Königl. Schloß Stockholm ligt / wie Venedig / in dem See / auß Nord. den dritzt man Stockholm.

- Sebastian Münster (1598)
- “Witsare Mons”

Delimitatio cartae trium navigationum per
Batavos, ad Septentrionalem plagam. Nor-
vegiam, Moscoviam, et novam Sibiriam, et per
fretum Wygatum Naffrovicum datum, ad
partem Groenlandiam, sub altitudine 80 gra-
dium nec non adiacentium partium Tartariae,
promontory Tabin, freti Anian atq; regio-
nis Bergi, et partium Americae vestigia orientium.
Authore Willelmo Bernardo Am-
stelredamo expertissimo pilota.

Beschryvinghe vande drie seylgagen door de
Hollenders gheen ende Noordlyck van Noer-
wogen, Moscovia, nova Sibiria, ende door de
Wygatus ofte Straete de Naffro, se mede ber-
deel van Groenlandt op de 80 graden ende
de omleggende gresfen van Tartarien, ende
de Capte de Tabin, ende des landtshaps Bergi,
se oock het oosterlyck deel van America,
door WILLEM BARENTS van
Amstelredam de overvarende, sijn
1600.

Auctor
Willelmo Ber-
nardo
Corvinae Aste-
riae geographicae,
Daguerre a Dier-
celestibus, sicut
1598.

Milivaria Germanica, quarum 15, una gradus, res pondens
Hespericae lineae 17 1/2, una gradus, res ponderantia
Hespericae lineae 17 1/2, una gradus, res ponderantia
Hespericae lineae 17 1/2, una gradus, res ponderantia

- Barents (1598)
- “Witsarck mons”

SEP:
TENTRIO:
NALIVM
Terrarum. de.
scriptio.
Per
Gerardum Mercatorem.
Cum Privilegio

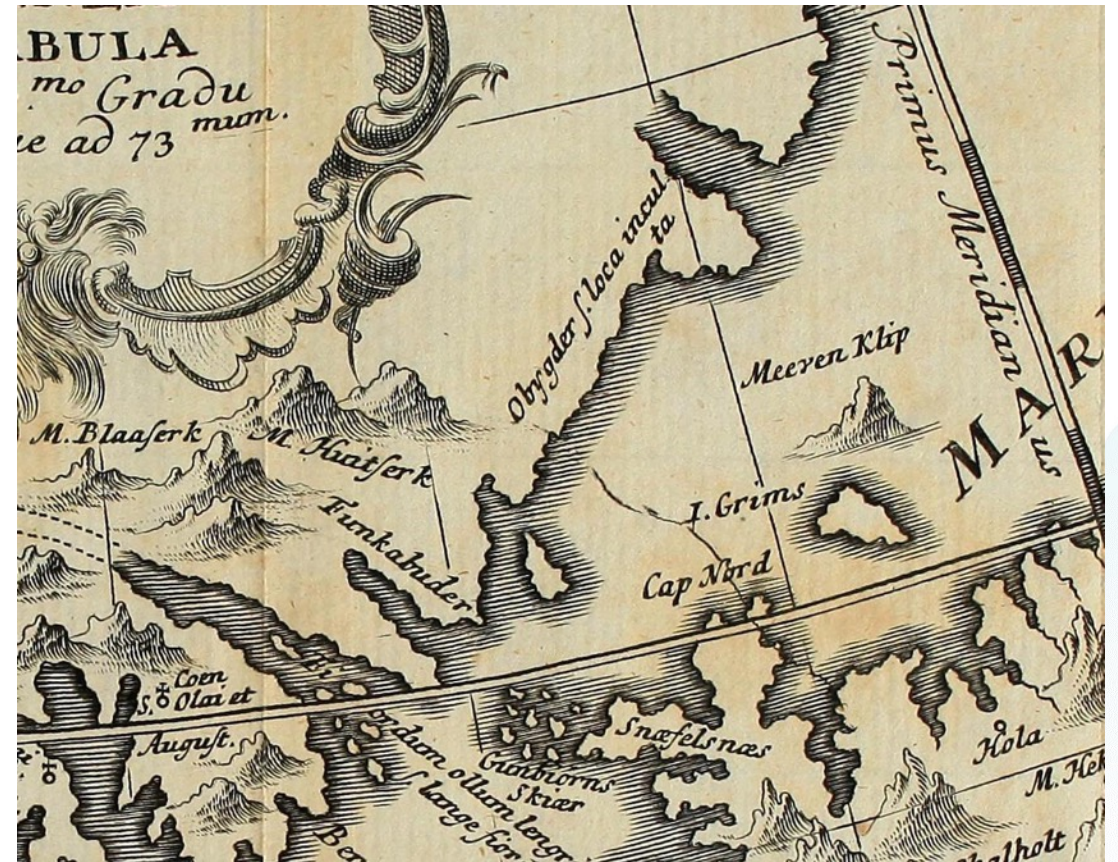
NOVA
GROENLANDIA
TABULA
a 59. mo Gradu
usque ad 73

Sebast. Dorn sculp. Norib.

Sud

Das Versunckene Eyland van Bus. ol. Friesland.

- David Crantz (1765)
- “M. Huitserk”
- (“Meeren Klip”)

NORDOMRÅDEKART FRA TRYKKEKUNSTENS BEGYNNELSE TIL BARENTS-EKSPEDISJONEN

BLIKKET VENDES MOT NORD

LOOKING TO

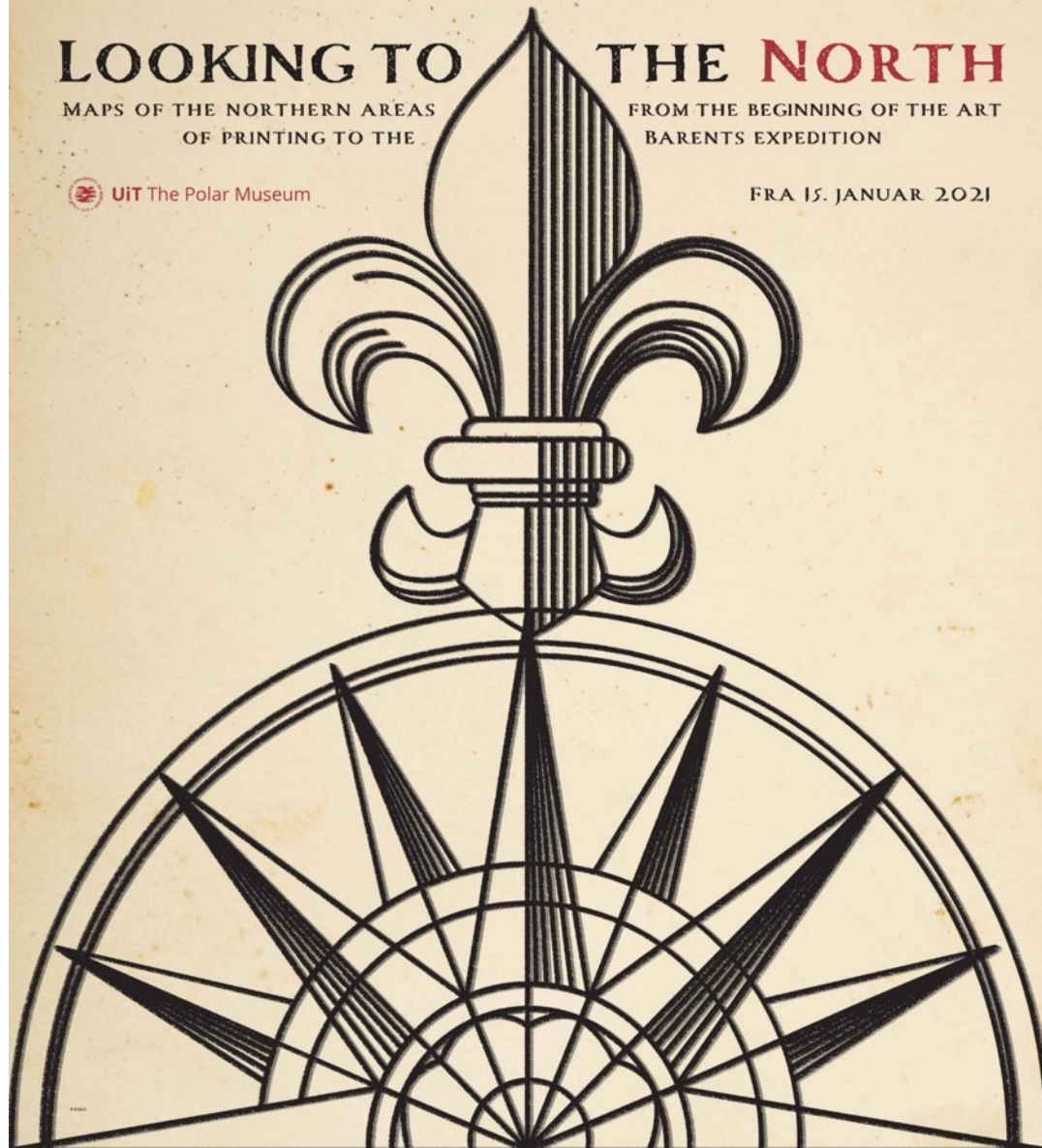
MAPS OF THE NORTHERN AREAS
OF PRINTING TO THE

THE NORTH

FROM THE BEGINNING OF THE ART
BARENTS EXPEDITION

 UIT The Polar Museum

FRA 15. JANUAR 2021

Litteratur

- Delano-Smith, C. & Kain, R. J.P., 'Cartography, History of', in Kitchin R, Thrift N, eds, *International Encyclopedia of Human Geography* (Oxford: Elsevier, 2009)
- Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab, *Grönlands historiske mindesmærker vol. 3* (Kjøbenhavn: 1845)
- Harley, J. B., 'Deconstructing the Map', *Cartographica* 26/2 (Spring 1989)
- Ljungberg, Christina, 'Cartographic Writing', in *Creative Dynamics: Diagrammatic Strategies in Narrative* (Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2012)
- Nansen, F. *Nord i tåkeheimen : utforskningen av jordens nordlige strøk i tidlige tider* (Oslo: Dybwad, 1911).
- Scafi, Alessandro, 'Mapping Time' and 'Where is Nowhere?', in *Maps of Paradise* (London; Chicago: British Library; University of Chicago Press, 2013)
- Seaver, Kirsten A. (2001). "Olaus Magnus and the 'Compass' on Hvitsark." *Journal of Navigation*, 54(2), 235–254. <https://doi.org/10.1017/S037346330100128X>
- Shalev, Zur, 'Early Modern Geographia Sacra: Themes and Approaches', in *Sacred Words and Worlds: Geography, Religion, and Scholarship, 1500-1700* (Leiden: Brill, 2011)
- Woodward, D. *The History of Cartography, vol 3: Cartography in the European Renaissance* (Chicago: University of Chicago, 2007)